

Schneller Károly

Magyarok és románok¹ erőviszonyai Erdélyben*

A számok sokat beszélnek, de mennyit nem mondanak el! Nemzetek, fajok reális erőviszonyai a *tulajdonságok és tények* beláthatatlan szövedékétől függ. A szám leegyszerűsített, töményített formulázása és - hallatlan gazdagsága ellenére is - gyakran elszíntelenítője, s ezzel megszegényítője az erőviszonyokról keresendő képnek.

Az egyének hitén, moralitásán, helytállásán, műveltségén és vitalitásán mennyi minden múlik! És ki méri fel ezeket a képességeket hiánytalanul, vagy akár csak megközelítően is a számmal?!

Pedig e tulajdonságok *eredményei* már nagyon is módosíthatják az *erőviszonyokat*: számok serege módosulhat e lelki tulajdonságok más-más vegyületben szereplő intenzitásához képest.

Hogy az *értelmi és erkölcsi fölény erőtöbblet*, amiből utódok jobb boldogulása és nemzetségeken keresztül egész fajok növekedő *érvényesülése* következhetik: alig vitás - értelmes korszakokban, amikor a közhatalmi beavatkozás szelekciónális ereje az értelmesebbeket és a morálisan fejlettebbeket jutalmazza, de legalább is nem bünteti. A luxuselvétő *igénytelenség* forrása lehet későbbi föld- vagy tőkevagyon szerzésének, s ezzel egyes fajok - sopánkodással nem destruálható, és ily esetben erőszakkal nem destruálandó - térnyerésének. Az utód iránti lüktetőbb *vágy*, az élet *értelmének* jövőbe helyezése és másrészt a jövő gondjainak életereire valló elvetése: mind olyan tényezők, amelyek fajokat felemelhetnek, dinamikusabbakká tehetnek. Nyilván, mivel *több utód* hatalmas sarkantyúzója a vállalkozókészségnek, a másért élésnek. Ez egy közösségen belül a variációk gazdagodásának éppúgy fontos előfeltétele, mint ahogy kelléke annak az egészséges közszellemnek, amely épít az örökkévalóságba és nem a mának él.

Íme, mennyi lelki-érzelmi gyökér! A számokkal ezeket bizony nem könnyen érjük el. A szociológiának értékes szolgálatokat tesz az, aki e - közgazdaságtani nyelven szólva - *jószágforrás*-szerű tulajdonságokat, lelki alapokat elemzi. Így nem csak *tudomásul vesszük, de meg is érthetjük* azokat az eltulajdonosításokat, amelyek különböző közösségek, így egyes fajok erőviszonyaiban beállnak. Fontos tudni a lélekszámot, a gazdasági készletek és hozadékok állományát, a számokkal is rögzíthető közművelődési viszonyokat, de még fontosabb tudni azokat a lelki rúgókat, az akaratot befolyásoló erőket, amelyeknek hatása alatt nagy közösségek ítélik magukat halálra (a gyermek nemakarásával), vagy tékozzolják el anyagi javaikat, megállapodnak szellemi műveltségük tekintetében.

Az emberek e tulajdonságainak mikénti *érvényesülése* nagymértékben függ a *közületi irányítástól*, vagyis az állami beavatkozástól. Ezt az irányítást - szemben a tulajdonságokkal - röviden *tényeknek* nevezhetjük. Nem könnyen áttekinthető nagy erdő ez. Bozótjaiban elcsenevészedhetnek, megfojtódhatnak a tulajdonságok. Üde levegőjében viszont jó gondozással szépen fejlődhetnek ugyanezen tulajdonságok.

Ha egy kormányzat előnyben részesíti az erkölcstelent az erkölccsel szemben, és ha a serény munka hozadékának könyörtelen megdézsmálásával karöltve a legkülönbözőbb parazitizmusokat éleszti, és ha adóztatási vagy örökjogi rendszerével a gyermek-gazdagabbakat szegényíti és a mának élő, lényegileg kisebb vitalitásúakat jutalmazza, akkor persze az erőviszonyok említett lelki jószágforrásai is megzavarodnak, és a kontraszelekció sötét erői felszabadulnak. A természetes, építő erőforrások útja eltorlaszolódik. Annál inkább, minél inkább eltér a közületi beavatkozás az erkölcsi elvektől. Ilyenkor a közületi hatalom önmaga fölött mond ítéletet. Ténykedése pedig meghamisítja a természetes erőforrásokat, s ezzel az erőviszonyokat.

Élesen bántó formákban jelentkezik az erőviszonyok meghamisítása akkor, amidőn az állami magatartás és beavatkozás aszerint mér más-más mértékkel, hogy az illetők milyen *fajhoz* tartoznak. Ha a diabolikus eszközök kelléktárát muzeális esetekkel gazdagító 22 éves román uralom ily irányú "beavatkozásait" valaki pontosan és kimerítően egybegyűjtené egy óriási könyvben... (A "dies irae" óráiban mekkora lánggal kellene égni e könyvnek a benne levő szörnyű tartalomért!)

Ha az adóprést csak azért szorítják meg jobban és a baksisrátát csak azért emelik magasabbra, mert magyar az áldozat, akkor ez a közületi magatartás nemcsak az *erőviszonyokat* módosítja brutálisan, hanem magukat az

erőforrásokat is megzavarja. A szorgalmat és az ambíciót lohasztani is lehet, akár a nullpont határáig. Csak emberül hozzá kell látni az embertelen munkához. A fajfenntartó ösztönt is értelmetlenné lehet csenevészíteni, hogyha a jövő nemzedék életútját, mert - mondjuk - magyar, bámulatot keltő rafinériával eltorlaszolja.

A sok általánosság helyett egy példát: 1938 nyarán a Székelyföld szívében, Lövéte és Szentegyházsfalu közt beszélgettem egy élete delén álló értelmes székellyel, "deckát" szállító szekeren. "Higye el, én jó uram, szívesebben lennék ismét Szibériában vagy akár a sírban, mint itt e romány világban, mert lejjebb suvadtunk a rabszolgáknál; ha kimenyünk az erdőbe famunkára, a csendérnek, a főbírónak, a préfektnek ötszáz lé, ha kicsapjuk a marhát, vagy visszük a vásárba, ismét ennyit." És így tovább. Elmondta, hogy az "átállás"-nak (a görög keleti egyházba való áttérésnek) milyen körmönfont eszközeit alkalmazzák. Kihágásért való büntetéseket elengednek, ha áttér az illető; a ház előtt talált kis szeméért nagy pénzbírságot állapítottak meg, de elengedték, ha "átállott". Szólt arról, hogy milyen vitában állanak az erdő és a borvíz tulajdonjoga körül, s hogy mennyi pénzt nyelt el már a kijárási költsége. Elmondta, hogy a katolikus gyermekeket milyen "különadókkal" terelik át az állami iskolákba, ahol nem tanulnak semmi hasznosat. "Hát mondja uram, miért is legyen az embernek gyereke?!" és rámutatott a konok komorsággal dübörgő posztványoló előtt levő karfátlan hídra, ahol pár lenszöke apróság nézte a vizet...

Egy statisztikus - ha erőviszonyokról beszél - hozzon számokat - "magyar mese- és mondavilág" helyett, - mondja az olvasó. De hiszen helyben vagyunk, mert egy ilyen beszélgetés csupa láthatatlan szám egy statisztikusnak. Pár perccel később a Kishomoród csupa íz- és illatvölgyén a fakeresztes sziklákhöz érve már körülbelül ilyen száraz nyelvre fordítottam hõsi helytállásában ingadozó székelyünk szavait: az erdő, a legelő itt "élettér". Évszázados közbirtokossági jogcímeiket vitássá tenni és magánosok részére elkommunizálni azt, ami a közösségé: biztos sikerű szűkítése az élettérnek. A jogellenes önkény pedig édes testvére a korrupciónak, s kiapadhatatlan forrása a gyanús "szerzőmódoknak". A megkerülés, a vesztegetés útjait persze dehogyan is torlaszolták el. Hiszen a levantei dúlásnak rációja és igazolása a vesztegetés, és az ezen úton szerzett vagyonokkal kitenyészett "középosztály". E korrupció - tûnődtem - nem ôrli-e fel a székely nép erkölcsi értékeit? Nem gyengül-e meg évtizedekre az intézményesített rossz láttára? De ha nem is, annyi bizonyos, hogy a megszükkült élettér parlagra került munkaerői tömegesen kényszerülnek elvándorolni a messze idegenbe. Brassó, de még inkább Bukarest, petróleumvidék, Konstanca, kiszolgáltatott napszámosok, kocsisok, még jobban kiszolgáltatott cselédnők, "déresettek", virulásra termett, szerteszedő fiatalság, szétszóródás, elvegyülés, nyelvileg vegyes házasságok: íme hová vezet az, hogyha dolgok rendjét durva kézzel felforgatják, s hozzányúlnak a közbirtokossági legelőhöz, erdőhöz, s emiatt kénytelenek a sújtottak hozzányúlni a baksis-lavinát indító pénztárcához.

Itt már teljesen témánknál tartunk. Az erőviszonyok módosulásánál. Már csak szószaporítás a proletarizálódásról, mint sok baj szálláscsinálójáról beszélni. Családtalanság, elhagyottság, prostitúció, nemi bajok, meddőség, fajfenntartó ösztön gyengülése, kulturális hanyatlás, a szülőföld megmaradt népének előregedése, a lakosság szerkezetének felbomlása stb. Csupa logikus láncszem. Csak egy gombot kellett megnyomni: a tulajdont, a szorgalmat, és a kenyeret kellett bizonytalanná tenni. Ők azonban értettek ahhoz, hogy ne csak egy gombot nyomjanak meg. Az intelligenciatermelés lehetőségeinek igen nagyfokú megnehezítése a jövőépítés álmát s a gyermek utáni vágyat lohasztotta le mesterien. Az erdélyi magyar és főleg a székely nemzetünknek híres kultúraépítő rétege, jórészt azért, mert a szűkös talajhoz mérten fölös számú, tehetséges utódok - a híres kollégiumok, líceumok életre edző kenyerén nevelődve - küzdeni tudó, értékes értelmiséggé csiszolódtak. Most közel két évtizeden át és nagyon kevés kivétellel a fölös számúak az ipari és bányatelepeken, a kereskedelmi és szállító vállalatoknál igyekeztek elhelyezkedni, a siker egyre csökkenő reménységével, mióta a "numerus valachicus" már itt is nagyrészt bezárta a kapukat. Amikor a mezőgazdaságban, de más foglalkozási ágakban is, egyre nehezebbé vált az elhelyezkedés, csoda-e, hogyha a fölöslegesség érzete erősödött, és ha az új jövevények, az újszülöttek mindegyre nagyobb gondterhet jelentettek. A születések csökkenése nagyméretűvé vált az erdélyi magyarság körében. A székely gyermekbőségéről különben is bizonyos önáltatászerű közvélemény alakult ki. Tényleg volt mindig elég nagy számmal sokgyermekes család, de másrészt a teljes meddőség is gyakoribb volt az országos átlagnál. Háromszék és Udvarhely megyék jelentős része, sőt Csík megye alsó harmada (a kászonalcsíki járás) a múltban éppen nem produkált sok születést. A tenyészett kilátástalanság vajon mekkora rendeket vágott a jövő reményeiben?! Az újabb román statisztikai évkönyvek elég szűkszavú népmozgalmi közlései arra vallanak, hogy a székely megyék születési aránya erősebben hanyatlott az átlagosnál. Már 1930 körül sem ôrizték régi színvonalukat. Valamikor (1901-1910. évek átlagában) Háromszék vármegye a maga 34,5 ezrelékes születési arányával szinte klasszis fölényben volt a szász-román lakosságú Nagy-Küküllő (31,7), vagy a román-szász lakosságú Szeben (31,8), illetve a már túlnyomóan román, de szász kisebbséggel is rendelkező Beszterce-Naszód (32,2) születési frekvenciájával szemben. 1929-ben már Háromszék megye születési hányadosa 1000 lélekre számítva csupán 26,6, de Nagy-Küküllőé 30,6, Beszterce-Naszódé 29,7 és Szebené is 27,7. A négy megye közül Háromszék elsöböl utolsó lett.

Mindezeket, mint az erőviszonyok régi szintjét ostromló kártevéseket, tüneteket előrebocsátottuk, hogy óvjuk a közvéleményt attól az illúziótól, amely az erdélyi népfajok erőállományát szeretné a háború előtti intaktságban szemlélni. Rengeteg volt az ártalom. S bár úgy nézzük, hogy tényleg az erdélyi magyarság a legkeményebb, ütet legjobban álló része a magyarságnak, nem áztatjuk magunkat azzal, hogy ott a magyarság rovására igen nagy változások nem estek volna. Hiszen csak az 1919-1920-ban kiutasítottakra, repatriáltakra és azután az agrárreformra gondoljunk. Utóbbi éppen nemcsak a magyar középbirtokosok rétegét s az egyházak státusát deformálta, de a községi és közbirtokossági vagyonok részleges kisajátításával a magyar-székely kisbirtokosság jelentős részét is proletarizálta.

Mindezért nem tudjuk osztani azok nézetét, akik a magyarság számbeli gyengülését kimutató statisztika adataira egyszerűen csak legyintenek, mondván, "hja, a román statisztika!" E statisztika egyes fogásai ugyan valóban megérdemlik a kézlegyintést. Akit ez érdekel, olvassa el *Jakabffy, Fritz, Kovács Alajos és Rónai András* e tárgyú kiváló írásait. Alább is adunk egy-két ízelítőt a papíron való magyarirtás változataiból. De ezzel nem mondjuk azt, hogy a román statisztika népszámlálási adatai teljességgel használhatatlanok. Itt most csak az 1930-as román népszámlálásról szólok, mert az 1920-as összeírás még az összeírás nevét sem érdemli meg.

Az 1930-as román népszámlálás községenkénti végeredményei, nemkülönben a felekezeti megoszlásra vonatkozó adatok a hitelesség elég komoly igényével illeszkednek be a régi népszámlálásaink sorába. A felekezeti adatok kitűnően teljesítik az ellenőrző szerepét az anyanyelvi adatokkal szemben. Kiderítik ezek az anyanyelvi számbavétel sok frivolitását, de bizonyítják - sajnos - sok helyütt azt is, hogy a magyarság ereje bizony általában gyengülőben volt. Egyébként vidékenként meglehetősen különböző volt a számbavétel értéke; értvén ezalatt az anyanyelvi állapot konstatálását. Akadnak falvak, főleg a szászlakta megyékben, de az ezekkel határos magyar községekben is, ahol az anyanyelvi és hitfelekezeti adatok (római katolikus + református + unitárius² = magyar és másrészt görög keleti + görög katolikus = román) teljes egyezést mutatnak, és egyben a múltbeli adatokkal is megvan a teljes harmónia. E helyeken nem éltek vissza a papír türelmével. Másutt azonban működésbe lépett az "ötletesség".

De ismételten hangsúlyozzuk, hogy az erőviszonyokban a románok által konstatált eltolódások nagyobbik felét nem a praktikák számlájára írom, hanem elfogadom tényleges térvésztesnek. Ha csak arra gondolunk, hogy a kiutasítottak és repatriáltak révén 200 000-rel apadt a magyarság, akkor máris nyilvánvaló, hogy ez így van. A propagatív erő gyengülése is tény. Beolvadásról azonban alig lehet beszélni. Bár a mezősegi szórványok helyenkénti döbbenetes összezsugorodása (ami még részletesebb vizsgálatot igényel) ezen asszimilációs folyamat feltevését sem zárja ki. Bár ott is inkább csak arról lesz szó, hogy a nagyon kis létszámmal képviselt magyarság között e helyeken viszonylagosan sok volt a mobil elem (vasúti űr, postás személyzet, csendőr, útkaparó stb.), és ezek az impériumváltozást követően rendre beszivárogtak a városokba vagy éppen repatriáltak. De ez még nyitott kérdés. Az áttérések és vegyes házasságok révén a veszteség inkább csak 1930 óta lett számottevő. E veszteségeket és az élettér azóta szenvedett szűkítését természetesen adataink vissza se adják, mert a népszámlálás 1930-ról való.

A népek tényleges erőviszonyait álcázó román fogások röviden a következők voltak:

1. Az izraelita felekezethez tartozókat a magyar falvakban jobbadán jiddis (zsidó) anyanyelvűeknek írták össze, a román falvakban vallhatták magukat nyugodtan románoknak is. Így papíron sok magyar anyanyelvűt tüntettek el, kivált Észak-Erdély és a Partium városaiban, nagyobb járási székhelyein. Igaz, hogy ezek egy része tényleg zsargonban beszélt és nem volt magyar anyanyelvű. De ezeket a hasonlítás szabatosága kedvéért 1910-ben is le kellett volna számítani a magyarság soraiból; ha erre mód kínálkozott volna. Hogy a zsidóság anyanyelvi számbavétele szemfényvesztésszerű volt, egy kis példa: Alsó-Fehér megye azon községeiben, amelyekben a magyarság aránya a 40%-ot meghaladja, a zsidóságnak 81,1%-a jiddisnek könyveltetett el. Ellenben azon falvak nagy seregében, ahol a magyarság kifejezett kisebbségben volt, ott a zsidó vallásúaknak csak 49,5%-a volt jiddis nemzetiségű. Pedig közzismert, hogy a zsidóság inkább magyarul beszélt vagy - zsargonban. Tehát, ha még valahol, akkor a nem magyar községekben lehetett nagyobb részük jiddis. De a román anyanyelvűek, akármily csekély szaporítása is fontos lévén, ezekkel a bagatell aggályokkal nem lehetett törődni...

2. A másik kirívó magyarpusztítást úgy vitték véghez, hogy a görög katolikus és görög keleti magyarokat lehetőleg mindenütt románoknak számították. Csak a Székelyföld szívében voltak kénytelenek itt-ott megalkudni a ténnyel, hogy még csak egy szót sem tudnak az illetők románul. De még itt is le-lecsíptek belőlük 1/4-nyi vagy 1/5-nyi töredéket. Ami persze sokra megy végeredményben. De főleg a határterületeken lépett működésbe a ceruza. E "hódítások" egy része - félős - tényleges hódítássá vált, de legalább is azzá vált volna, hogyha még sokáig tart uralmuk. A görög rítushoz buzgón ragaszkodó, de felfelé hajlékonyabb elemek nem mindenütt tudtak ellenállni az

öntudatosítás és kedvezménynyújtás kísértéseivel szemben. Bár nyelvi beolvadásról voltaképpen alig lehetett beszélni. Legfőljebb - ami legalább oly szomorú - némi érzelmi asszimilációról. Erről is csak szórványosan. Hogy a ceruza miként működött, egy-két példát: a Háromszék megyei Köpecen 1910-ben a görög katolikus + görög keleti lakosság száma 100 volt, s ezek közül csak 7-en vallották magukat oláhoknak, Árkoson 107-ből meg éppen csak 5-en. Ezt az inzultust nem lehetett kibírni; 1930-ban Köpecen már 49, Árkoson 87 a románok száma, holott előbbiben a görög szertartásúak száma direkt megfogyott és Árkoson sem nőtt feltűnően; együttvéve a két községben a románnak elkönyvelt két felekezet hívői csak 5%-kal, de a román anyanyelvűeké 12-ről 136-ra növekedett. Alsórákoson még sokkal nagyobb volt a "térhódítás". Nem is beszélve a magyar nyelvhatár védettebb pozícióján fekvő Szovátáról vagy Erdőszentgyörgyről, ahol pl. a görög keleti + görög katolikus lakosság együttvéve 167-tel, de a románok nem kevesebb, mint 644-gyel gyarapodtak annak következtében, hogy a túlnyomóan magyar görög keleti lakosságot visszaronanzálták - papíron. Akadunk több olyan községre, ahol a görög felekezetűek száma megapadt és a katolikus + református + unitáriusoké szaporodott. Ezekben a magyarság nyilvánvalóan teret foglalt még e tatárjárásos 20 év alatt is. Legalább is az 1930-as számbavételig.

3. "Jó munkát" végeztek azzal is, hogy a színmagyar vagy magyar többségű községekben az egyéb (többnyire cigány) anyanyelvűek számát megduzzasztották, vagy éppen a semmiből egy csomó cigányt termeltek, míg a román-szász vagy román-magyar keveredésű községekben a jelentős számban konstataált cigányokat elsüllyesztették vagy megtizedelték. Néhány épületes példa: a színtiszta magyar-unitárius Ürmös községben, ahol 1910-ben 1545 magyaron kívül nem volt más található, 1930-ra már nem kevesebb, mint 269 cigányt konstataáltak, és azután a görög keletiekből átkönyvelt 56 románnal együtt elérték azt, hogy a magyarok száma itt leszállott 1280-ra. Ki hiszi ezt? Bezzeg pár óra járásnyira Olthidegkút (román) 370 cigányból már csak 9 maradt meg hírmondónak és a román-szász jellegű Ugrán meg éppen csak 3 a 249-ből. Biztosan ezek ugrottak át Ürmösre... (Persze szó sincs erről, a lakosság szaporodott.) Már azután fenn az Udvarhely megyei Székelyszenterzsébeten ismét nagy volt a cigány-hausse mert 0-ról 164-re nőtt a számuk, Marosszentkirályon 1-ről 157-re.

Ezek a kompromittáló fogások azonban csak kisebb részben motiválják a magyarság tényleges fogyását országrészi viszonylatban.

A térvesztést az egész, trianoni békeparanccsal elszakított területen a következő táblázat tárja elénk:

			100 lakos közül		Változás %-ban
			1910	1930	
	1910	1930	1910	1930	
magyar	1 667 080	1 473 432	31,75	26,83	- 11,61
román	2 826 597	3 211 081	53,82	58,47	+ 13,60
német	565 560	524 266	10,77	9,54	- 7,30
jiddis (zsidó)	-	112 582	-	2,05	-
egyéb	191 801	171 021	3,66	3,11	- 10,83

Együtt	5 251 038	5 492 382	100,00	100,00	+ 4,59
---------------	------------------	------------------	---------------	---------------	---------------

Különválasztva a városi és vidéki népességet a következő eredményeket kapjuk:

Városi népesség

			100 lakos közül		Változás %- ban
			1910	1930	
magyar	475 744	431 641	62,78	44,86	- 9,27
román	136 681	331 131	18,16	34,37	+ 142,25
német	121 700	130 074	16,17	13,50	+ 6,88
jiddis (zsidó)	-	49 190	-	5,11	-
egyéb	18 630	21 382	2,89	2,16	+ 14,77
Együtt	752 755	963 418	100,00	100,00	+ 27,98

Vidéki népesség

			100 lakos közül		Változás %- ban
			1910	1930	
magyar	1 191 336	1 041 791	26,48	22,96	- 12,56
román	2 689 916	2 879 950	59,80	63,66	+ 7,07

német	443 860	394 192	9,87	8,69	- 11,19
jiddis	-	63 392	-	1,39	-
egyéb	173 171	149 639	3,85	3,30	- 13,59
Együtt	4 498 283	4 528 964	100,00	100,00	+ 0,68

Rövid húsz év alatt a 31,75%-ról 26,83%-ra való visszaesés bizony nagyon számottevő. Még ha tudjuk is azt, hogy a menekültek mintegy 200 000-nyi tábora (akiknek ugyan számottevő része elhalt 11 év alatt) hiányzik is. A természetes szaporodás e húsz év alatt - a háborús veszteségeket is betudva - 1911-1930 között legalább kitett 150000 főt. A menekülteket leszámítva, de a természetes szaporodást hozzávéve legalább 1597000 magyarnak kellett volna lennie 1930-ban a román megszállás területén. A három fennemlített zavaró tényező (zsidók másfelé számítása, elkönyvelése, a görög katolikus és keleti magyarok elsikkasztása, a cigányok számával űzött játék és részben a szatmári elmagyarosodott svábok visszánémetesítése) voltak azok a faktorok, amelyek elsősorban felelősek most már ezen differenciáért (az 1 588 000 főnyi kiszámított és az 1 473 000-nyi tényleges népesség közti különbségért). A menekültekkel együtt azonban 1930-ban (a menekültek 1/4-ed részét a közbeeső halandóság címén leütve is) 1 747 000-nek kellene lennie a megszállott területi magyarságnak. Nem szabad azután felejtetni, hogy erős kivándorlás volt a Regát felé. Valószínű, hogy ez a folyamat az itt tárgyalt népszámlálási idő óta fokozódott. Ezért nagyon tanulságos volna tudakolni a közeli népszámlálásunkkor, hogy vajon ez év augusztusának végén hol tartózkodott az illető. E számokat leszámítva a tényleges népességből egy futó betekintést kaphatunk majd abba is, hogy milyen volt a tatárjárás második tíz évének a magyar mérlege, az élettér szűkülése.

Hogy a németiség száma is apadt, az jórészt arra vezethető vissza, hogy a jiddisnek elkönyvelt zsidók, kivált Észak-Erdélyben, Máramarosban 1910-ben németeknek vallották magukat, ha nem is kivétel nélkül. Egyébként a német falusi lakosság, kivált Szászföldön, inkább szaporodott, semmint fogyott. A vizsgálat alá vett nyelvhatári övezetekben legalább oly mértékben, mint a székelység egyeteme, sőt egy árnyalattal jobban is. Délvidéken már komoly fogyatkozások is észlelhetők. De nagyjában ez a helyzet a gyermekkorlátozásban vezető beszerce-naszódi szászok közt is.

Gondolkodásba ejtő az előbbi táblázatból az, hogy a vidéken is fogyott a magyarság, holott a falu természetes szaporodás szempontjából mindig aktív, és amellet a kiutasítottaknak viszonylag hasonlíthatatlanul kisebb része esett annak idején a falvakra, semmint a városokra. A városokban természetes lett volna, hogy még 1830-ban is sokkal, talán 80-90 000-rel kevesebb magyart írjanak össze, mint 1910-ben. Ehelyett a fogyás elég szerény, mindössze 44 000 lélekre rúgó. A vidéki népesség fogyása a komolyabb probléma. Sietünk hozzátenni, hogy a tömören élő magyar tömbökkel távolról sincs ilyen nagy baj. Sőt pl. a székelység egyeteme - mint alább látni fogjuk -, ha szerény ütemben is, de növekedett. Nagyjában ugyanez mondható a szilágyi-szatmári falvak népére is. Ellenben a Mezőség és általában az Erdélyi Medence, valamint a magyarszegény alsó Maros-völgy szórványai rendkívül nagymértékben megerőtlenedtek. Itt, mint mondtuk már, a magyarság zöme vagy nem törzsökös, talajhoz kötött réteg, vagy legalább is nagyon jelentős a mobilis rétege. A többit elvégezte a ceruza (cigányok, görög keleti magyarok átírása stb.).

A városokban még mindig észlelt viszonylagos magyar többség felelet arra az egyébként értelmetlen kérdésre, hogy ki is hát a kultúrtermelő elem Erdélyben? Hogy a relatív többség még megvolt 1930-ban, szinte csodálatos. Mennyi moldvait és havasalföldit telepítettek be Kolozsvárra és a többi nagyobb városba! Hogy ennyire is magyar maradt a város, annak mindenesetre ára volt. Erős volt a beáramlás a vidékről. Kellott, hogy legyen, mert hiszen a menekültek zöme, feltehetőleg kb. 130 000 ember a városokból származott, és a városokban a természetes szaporodás is sokkal kevesebbel gyarapította az eredeti létszámot, mint a vidéken. Feltehető, hogy közel 100 000-nyi vidéki magyar áramlott be a városokba, és így nagyobb részben sikerült is betömni a menekültek nyomán támadt réseket. Hogy a falvakból szokatlanul erős volt a magyarság menekülése, érthető. A földreformból való kinullázottság, a kiszolgáltatottság, a zsarolási lehetőségek tulajdonképpen a föld népével szemben érvényesültek elsősorban. Ez volt a nyomás nehezebben viselhető változata.

Természetesen nem szabad azt gondolni, hogy a mostani városi réteg minőség, gazdasági teljesítőképesség és osztályhelyzeti energia szempontjából összemérhető a régi, 1910-es magyarsággal. A fixfizetéses osztály csaknem eltűnt a magyarság soraiból. A városi szegénység ellenben sokkal nagyobb százalékban lett magyar, mint volt. Vagyis a magyarságnak sokkal nagyobb hányada proletár, mint annak idején. Hellyel-közzel a román kereskedők cégtáblái is láthatók, és az önálló iparos rétegük is izmosodott. Hogy a kedvezménynyújtások milyen rendszerével, arról nem kell beszélnünk. A lecsökkent szám nem is fejezi ki híven a magyarság megcsökkent jelentőségét a városokban. A tulajdonképpeni erővesztés jóval nagyobb fokú. Akadunk ugyan városokra, amelyekben a magyarság számaránya nem esett, illetőleg csak egészen lényegtelen mértékben (Brassó, Medgyes, Szászrégen), ámde a városok nagy tömegében a román elem térfoglalása igen erős volt. Csak néhány példát:

	Magyarok %-a		Románok %-a	
	1910	1930	1910	1930
Kolozsvár	83,4	54,3	12,4	34,6
Marosvásárhely	89,3	65,8	6,7	24,6
Szatmárnémeti	94,9	58,9	2,8	27,1
Nagyvárad	91,1	66,6	5,6	25,3

A számokat persze nem kell egészen komolyan venni. A zsidóság átírásaival nagy játékot űztek, bárha viszont a többi eszköz alkalmazására (görög keleti és görög katolikus magyarok + cigányok átminősítése) itt kevesebb volt a lehetőség. A térfoglalást kicsinyelni sem lehet. És vajon mi volt 1930-1940 között?

Mindenesetre csak szívós és a gyökérrel rendelkező termelőrétegeket felkaroló munkával lehet visszahódítani az elvesztett pozíciókat. Egy-két intézmény odatelepítése és az állam kenyerén élő foglalkozásúak számának szaporítása nem állítja helyre maradandóan a megbomlott egyensúlyt. Bár az természetesen bizonyosra vehető, hogy a bécsi döntés óta történt elköltözések révén nagyot közeledett eredeti helyzetéhez a kibillent mérleg.

Hogy maga a nagytömegű *falusi magyarság* miképpen tartotta magát, azt úgy deríthetjük fel legjobban, ha megnézzük, hogy a túlnyomóan székely községek egybefüggő tömbje erősödött-e vagy olvadt. E célból különválasztottuk a 4 székely megyéből azokat a községeket, amelyekben a magyarság aránya az 1910-es népszámláláskor a 80%-ot meghaladta (tényleg e községek túlnyomó részében 99-100% között volt a magyarság képviselése), és megnéztük, hogy ezek együttesében nőtt-e a magyarság vagy sem? A 20 éves lélekszámváltozás arányszámait megyénként összevetettük azoknak a községeknek a szaporodási arányával, amelyekben a magyarság aránya 80%-on alul maradt, s amely községek figyelemreméltó számban (kivált Maros-Tordában) román többségűek is együttal.

A vizsgálat eredménye alapján lehangoló ugyan, de mégis megnyugtató a tekintetben legalább, hogy a tömören élő magyar elem nem fogyatkozott meg; a szaporodás nagyon szerény a múlthoz mérten, kicsi a székely megyék egyes lakosságú községeihez mérten is. De mégsem osztozott a székelység a falusi romániai magyarság közös sorsában, amit - mint mondtunk - elsősorban a szórványok összezsugorodásának terhére kell írunk.

Volt a színtiszta székely községek lakossága (a megyei városok nélkül):

Megye	1880	1890	1900	1910	1930
Csík	87 214	87 886	96 240	106 440	112 330
Háromszék	80 768	82 863	84 012	86 737	87 446
Maros-Torda	66 152	72 270	79 014	82 729	84 632
Udvarhely	96 651	100 760	107 034	110 937	110 604
Együtt	330 785	343 779	366 300	386 843	395 012

Volt a szaporodás %-a:

Megye	1880-1900	1890-1910	1910-1930	1880-1930
Csík	+ 10,35	+ 21,11	+ 5,53	28,80
Háromszék	+ 4,02	+ 4,68	+ 0,81	8,27
Maros-Torda	+ 18,78	+ 13,80	+ 2,34	27,90
Udvarhely	+ 10,75	+ 10,10	- 0,30	14,44
Együtt	+ 10,60	+ 12,39	+ 2,12	29,42

Félreértés elkerülése céljából ismételjük: nincs szó itt az egész székelységről. Háromszék oly népes községei, mint Kovászna, Zágon vagy a Maros-völgy s az ezzel érintkezô Mezôség népes községeinek nagy része is kívül maradtak e számításon, mert számba vehetô román kisebbségeket tüntetnek fel.

Húszéves periódusokkal azért dolgoztunk, hogy az utolsó 20 év teljesítményei hasonlíthatók legyenek.

A szaporodás megtorpanása - hogy ne mondjuk -, megrendülése bizony nagy. Az "anyaszék" falvai szaporodás helyett lélekszámban megfogyatkoztak. Egyebütt a régi arányszám 1/5-1/6-ára zsugorodott a gyarapodás kulcsa. Igaz, hogy ezalatt világháború is volt! S ez a székelyt másképp vette igénybe, mint a román, a szászt. *Winkler* adatai szerint (hivatalos veszteséglisták alapján) jutott 1000 lélekre hõsi halott:

Udvarhely megyében	37,2
Csík megyében	37,4
Háromszék megyében	29,3
Maros-Torda megyében	27,7
Nagykükküllõ megyében	20,7
Szeben megyében	21,3
Beszterce-Naszód megyében	25,8

Mindamellet a népszaporodás ilyen nagyfokú letörését a világháború távolról sem indokolja, mert hiszen a magyarországi Fejér, Jász-Nagy-Kun-Szolnok vagy Csongrád megyékben e véres veszteségek valamivel még a székely megyékét is túlszárnyalták, s a népszaporodás 20 év alatt mégis 9,22%-ot, a székely megyebeli gyarapodás jó négyzérését teszi ki.

Az impériumváltás és a magyarirtó politika népesedési kártevéseit legjobban úgy szemléltethetjük, hogyha székely vármegyék *nem* tiszta székely községeiben vizsgáljuk a népszaporodás alakulását a múlthoz képest, s másrészt a színszékely községekhez viszonyítva.

Volt a szaporodás %-a:

Községekben		1880-1900	1890-1910	1910-1930
Csík	tiszta székely	10,35	21,11	5,53
	vegyes nyelvû*	17,97	24,69	20,29
Háromszék	tiszta székely	4,02	4,68	0,81

	vegyes nyelvű	18,69	25,80	7,13
Maros-Torda	tiszta székely	18,78	13,80	2,34
	vegyes nyelvű	25,31	22,67	7,66
Udvarhely	tiszta székely	10,75	10,10	- 0,30
	vegyes nyelvű	4,14	5,63	1,19

* Az időnként kivételesen nagy szaporodást mutató Gyimesbükk nélkül.

Bizony vádirat ez! Igaz, hogy - Udvarhely kivételével - a múltban is a vegyes községek szaporodtak erősebben, de csupán Háromszék megyében volt klasszis különbség a vegyes anyanyelvű községek javára. De még itt is régebben 4,5-szörös, ma 8-9-szeres a kevert nemzetiségű falvak fölénye szaporodás dolgában. Csíkban és Maros-Tordában a fölény növekedése még szembeötlőbb. De szinte még klasszikusabb az udvarhelyi bizonyíték. A múltban a szász-román községek sokkal gyengébben szaporodtak a magyarokéinál.

Az impériumváltozás óta megfordult a kocka: a magyar tömb fogyatkozik, a szász-román - ha kevéssel is - szaporodik. Hogy Maros-Tordában és Csíkban a színmagyar községek a múltban is gyengébben szaporodtak, annak egyik oka az, hogy a székely körvasút megépítése javarészt vegyes nyelvű községeken lendített legtöbbet, másrészt pedig a középső Maros-völgy (Szászrégentől Marosvásárhelyig), nemkülönben a Mezőség termékenyebb, több embert megtartó táj, mint a színszékelyek által lakott Nyárádmunte vagy az azt környező hegy-dombos vidék. Háromszékben a két népfaj természetes szaporodása között van a magyarság rovására nagy különbség: A Kézdi-medence - kissé már kevert népű - peremvidéke községeiben hatalmas fűrésztelepek keletkeztek, és ezekre nagy odavándorlás folyt, részben éppen a színszékely községekből.

Mindez azonban vizsgálatunk szemszögéből nézve alárendelt jelentőségű. A lényeg abban van, hogy a román impérium folyamán hallatlanul és következetesen *kieleződött* a színmagyar és a nyelvileg vegyes községek szaporodása közötti *különbség*. Még a részletek is meggyőzőek. Minél osztatlanabbul magyar (Udvarhely) az illető terület, annál nagyobb a romlás, a szaporodás felmorzsolódása, az elterelő erő. Nyilván ott volt a nyomás a legnagyobb, ahol a nyomás terhétől nem kellett (esetleg mégis) szenvednie a saját fajtának, a románnak. (Mellékesen jegyezzük meg, hogy a Mezőség törzsökös magyarsága - többnyire elég erős román többségű falvak közé ékelődve - igen tűrhető szaporodást mutatott a 20 év alatt. Nem áll ez persze az apró szórványokra, amelyekről szóltunk.)

Kenyértelemmé, elüldözötté lett tömegek szenvedése szól e számokból, akiknek azért romlott meg a sorsuk, azért csökkent az ellenállóerejük, s azért kényszerültek vándorbotot fogni kezükbe, mert magyaroknak születtek. Kb. 15 000-rel több székelyt kellett volna találnunk a székely falvakban, hogyha a népgyarapodás terén a kétféle községtípus (színszékely és kevert) közt fennálló eltérés megmaradt volna, és nem romlott volna meg oly végzetesen. Persze ez nem jelenti azt, hogy csak ennyien vándoroltak el, mert hiszen kivándorlás és elvándorlás a múltban is volt. Ez csak az a többlet, amely a székelységekre nehezedő külön nyomásnak az eredményeként könnyelhető el. És egy percre se felejtjük, hogy itt csak 1930-ig haladtunk krónikánkkal.

Mindazonáltal azt még némi megnyugvással szegezhetjük le, hogy - szemben a volt román megszállott területi vidéki magyarságnak 12%-os fogyásával - a székelység szaporodott, ha igen kis mértékben is.

***

Izgató kérdés, amellyel ez alkalommal csak egészen röviden foglalkozunk, hogy vajon a nyelvhatárokon, ahol a

különböző fajok megütköznek vagy - bár békésen - erőviszonyokat módosítanak, miképpen alakult a magyarság helyzete. Itt lehet szó leginkább - birtokvásárlás, átköltözés, vándorlás, beházasodás révén - vegyülről és terjeszkedő vagy visszahúzó erőviszony-módosulásról.

Ezúttal csak a székelységet vettük számba, beleértve a hétfalusi csángókat is. Vizsgálataink még nem véglegesek, mivel az anyanyelvi eredményeknek a hitfelekezeti adatokkal való ellenőrzése a három északi szakaszon (Balavásártól Nyáradremetéig bezárólag) nem történt meg. De olvasóinkat bizonyára érdeklik a folyamatban levő vizsgálat közölhető részei, és ezért - legalább a legfőbb eddigi tanulságokat itt levonom.

8 szakaszra osztottam a nyelvhatárt, amely szakaszok közül az első kettő tulajdonképpen nem is határ a szó szoros értelmében. A 7 csángó falu (I. szakasz) és a Háromszéki medencének a Barcasággal egybeolvadó peremvidékén meghúzó falvak (Keresztvár, Márkos, Bodola stb.) tulajdonképpen csak vegyes nyelvű községek, de nem alkotnak határterületet e két faj között, és folytatódásuk a községek tengelyére húzott merőleges irányában tulajdonképpen nincsen. A III. szakasz a Lisznyó-Hídvég (illetőleg a nemzetiségi szakaszon Prázsmártól Szász-Veresmartig terjedő) terület. A IV. szakasz magyar része Bölöntől Olthévízig, a nemzetiségi része Szászmagyoróstól Homoródig terjed. Az V. szakasz felöleli a Székelyzsombortól Héjjasfalváig terjedő magyar és a Mirkvásártól Fehéregyházáig terjedő nemzetiségi falvakat. A VI. szakasz Újszékelytől Balavásárig terjedő magyar és a Búntól Cikmántorig terjedő idegen jellegű falvakat. Innen kezdve a Kórodszentmártontól Marosszentkirály és Marosszentkirály Radnótfája közti VII. és a VIII. szakasz községei már nehezen oszthatók fel külön-külön magyar és nemzetiségi alszakaszokra, mivel itt a nyelvhatárok kevésbé élesek.

(Jellemző, hogy Marosvásárhelytől keletre is beszűrődik a magyar-székely tömbbe néhány kis román község, amelyek folytatódásos elmagyarosodására - még a román statisztika adataiból is kiindulva - van kilátás.) A IX. szakasz Radnótfájától kiindulva elég cikk-cakkosan vezet el a Görgényi havasok lábán fekvő Nyárad-(egykor Köszvényes-)remetéig.

Az eredmények az első, hétfalusi szakasztól eltekintve, ahol a magyarság ezen húsz év alatt is teret nyert, első pillantásra nagyon lehangolóak. Közlebbi vizsgálat azonban azt mutatja, hogy a magyarság térvesztése inkább csak kivételes esetekben vezethető vissza igazi passzív *erőeltolódásokra*. Abból áll elő elsősorban, hogy a nyelvhatár-szakaszok magyar községei sokkal kisebb szaporodást mutatnak (helyenként így a VI. szakasz [Újszékely és Balavásár körül] direkt megfogyatkoztak), mint a nemzetiségi végvárszámba menő községek. A cigányok számbavételében beállott adatfelvételi csalafintaságok és a görög keleti magyarok erőszakos elkönyvelése idézte elő a térvesztés egy másik hányadát. Komoly bajok Brassótól (Hétfalu) Olthévízig alig vannak, és ha akadnak is figyelemreméltó térvesztések (Aldoboly s különösen Hídvég), viszont vannak meglepő és üdítő *erősödések* is (Kökös, Árapataka s kivált Erősd, ahol a szerény román többség magyar többséggé alakult át e húsz év alatt!). Már a IV. szakaszon Olthévíz és Datk, a székely tömbbel már kissé lazábban összefüggő községekben elég komoly az erőeltolódás rovásunkra. Itt a felekezeti adatok is megerősítik ezt, s a szokásos praktikák nem érvényesültek. Még nagyobb látszólag a térvesztés Héjjasfalván, de itt feltehetőleg a vasutas és egyéb - kevésbé gyökeres - rétegek távozása rontott az arányon. Már vagy a természetes szaporodásbeli differencia, vagy a sovén nyomás miatti erősebb városba költözés rendíthette meg a magyarság helyzetét a Maros-völgyben, ahol ugyan a többséget Vásárhely és Szászrégen közt ma is szilárdan tartja a magyarság, de míg régebben közel háromszoros, ma nem egészen kétszeres a fölény a románsággal szemben. Helyenként a türelmes papír is segítette a románságot, de - a felekezeti adatok módosulásának felületese és véglegesnek nem mondható - átnézése alapján - úgy nézzük, a térvesztés zöme - tényleges veszteség. Különösen Marosszentgyörgy, Nagyernye és még inkább Marossárpatak meg Gernyeszeg azok a községek, amelyekben ha nem is a többség, de a jelleg veszélyeztetve van. Abafáján a többség is elveszett.

E vizsgálatok kiindulópontját képezik egy későbbi nagyobb cikknek.

***

Az erőviszonyok módosulására a talaj úgy előkészítődött, hogy a történelem folyamán - úgy véljük - messze kellene visszamennünk hasonló példáért.

E számok sok mindenről hallgatnak. A gazdasági birtokállomány, a kulturális szint, a lelki erők integritása alighanem még *nagyobb* veszteséget szenvedett, mint a lélekszám. Következik ez azoknak a sötét erőknek az érvényesüléséből, amelyek a magyar területek népesség-eltartó kapacitását oly kiáltó módon aláaknázták, és amelyek oly erőmésztő vándormozgalmaknak - szinte azt mernénk mondani -, bujdosásoknak váltak szülőjévé.

Bizony eléggé a fák gyökerébe vágták a fejszét. De a fa és gyökere erősnek bizonyult. A sebek hegesztése mégis nagy feladat. Elbizakodottságra nincs ok!

Jegyzetek

1 Meggyôzôdése, hogy a magyar szókincs szegényítése az "oláh" szó elejtése. Meggyôzôdése az is, hogy a "román" szó egy egész nyelvcsalád gyûjtôneve, és így teljes joggal csak az olasz-francia-vallon-rétoromán-spanyol-portugál és - erôs szláv keveredései okán - csupán utolsósorban az oláh anyanyelvûek *összességének* megnevezésére alkalmas. Ámde ha az "oláh" szó bizonyos okkult érzékenységeket ébreszt: miért legyen egy elnevezés krónikus fenntartója és élesztôje az érzékenységnek? A magyar szókincs eggyel való szegényítése kisebb kár, mint amekkora az az elôny, hogy az ellentétek - bár parányi jelentôségû - oka kiküszöbölôdik.

Meggyôzôdésemmel megalkudni nem volt könnyû. Segítségre jön Pál apostol Korintusiakbeliekhez írott levelének 8. és 10. része, különösen a 8,13. "Annak okáért, ha eledel botránkoztatja meg az én atyámfia, inkább soha nem eszem húst, hogy az én atyámfia meg ne botránkoztassam." Az "eledelen botránkozók" a szövegbôl kivehetően a formalisztikusok, az "erôtlen lelkiismeretûek".

2 A csángó falvakban, valamint Apáca, Székelyzsombor, Krizba és Barcaújfalu községekben az evangélikusok is magyarok.

* Forrás: Társadalomtudomány 1940. 3. sz. 484-500.

A szerzôrôl: 1893-ban született Pozsonyban. Államtudományi doktori oklevelét 1917-ben a kolozsvári egyetemen nyerte. 1917-1918-ban a bécsi egyetemen hallgatott elôadásokat. 1918 végén a Budapesti Fôvárosi Statisztikai Hivatal szolgálatába lépett. 1922-ben a szegedi, 1933-ban a budapesti egyetem magántanára. 1939-ben a szegedi egyetemen a statisztika-közgazdaságtan tanárává nevezték ki. 1940-tôl a kolozsvári, 1945-tôl a szegedi egyetemen a statisztika tanára. A szegedi egyetem jogi karát a II. világháború után ô szervezte újjá. Tovább fejlesztette a standard-számítás módszerét, újszerű népsûrûségi és termelészínvonal-mérési arányszámokat dolgozott ki, és foglalkozott a korrelációs számítás kérdéskörével. 1953-ban Szegeden hunyt el. Fontosabb munkái: Népesedéspolitika-többtermelés (Sárospatak, 1922.); Magyarország városi és vidéki népessége (Pécs, 1925.); A standard népesség (Magyar Statisztikai Szemle, 1930.); Demológiai tanulmányok (Miskolc, 1937.); Az agrárnépsûrûség számítás módja (Miskolci Jogászélet, 1939.); Idôszerű gondolatok a népesedésrôl (Társadalomtudomány, 1940.).

- [Varga E. Árpád: A romániai magyarság népességcsökkenésének okairól](#)
- [Benedek Gyula: Vélemény Varga E. Árpád *A romániai magyarság népességcsökkenésének okairól* c. tanulmányáról](#)
- [Horváth István: A migráció hatása a népesség elôszámítására](#)
- [Kiss Tamás: A népességfogyás "kontextusa" - válasz Varga E. Árpád vitaindító tanulmányára -](#)
- [Sebök László: Hozzászólás Varga E. Árpád vitaindító írásához](#)
- [Szilágyi N. Sándor: Észrevételek a romániai magyar népesség fogyásáról, különös tekintettel az asszimilációra](#)
- [Veres Valér: A romániai magyarok 2002. évi lélekszámáról](#)
- [Dr. Görömbei Sára: Demográfiai kutatás a kárpát-medencei magyarság fogyásának okairól](#)
- [Rónai András: Erdélyi népességi viszonyai](#)
- [Vita Sándor: Tallózás az 1930. évi román népszámlálás kötetében](#)
- [Schneller Károly: Magyarok és románok erôviszonyai Erdélyben](#)
- [Dr. Oberding József György: Adatok az erdélyi magyar középosztály termeléséhez](#)
- [Dr. Kovács Alajos: A nemzetiségi statisztika problémája](#)
- [A lakosság megoszlása nemzetiség szerint a 2002-es népszámlálási adatok alapján \(A\)](#)
- [A lakosság megoszlása nemzetiség szerint a 2002-es népszámlálási adatok alapján \(B\)](#)
- [A lakosság megoszlása nemzetiség szerint a 2002-es népszámlálási adatok alapján \(C\)](#)
- [A lakosság vallás szerinti megoszlása a 2002-es népszámlálási adatok alapján \(A\)](#)
- [A lakosság vallás szerinti megoszlása a 2002-es népszámlálási adatok alapján \(B\)](#)
- [A lakosság megoszlása anyanyelv szerint a 2002-es népszámlálási adatok alapján \(A\)](#)
- [A lakosság megoszlása anyanyelv szerint a 2002-es népszámlálási adatok alapján \(B\)](#)
- [A lakosság megoszlása anyanyelv szerint a 2002-es népszámlálási adatok alapján \(C\)](#)
- [A lakosság nem szerinti megoszlása a 2002-es népszámlálási adatok alapján](#)
- [Rostás Zoltán: Elôszó A. Golopentia: *Ajánlások a jövô rendszer kormányprogramjához* c. írásához](#)
- [Anton Golopentia: Ajánlások a jövô rendszer kormányprogramjához](#)
- [Kalligram Alapítvány Jogelemzô Csoportja \(Jarábik Balázs, Csirik Zsolt, Gál Gábor\): Memorandum: a Szlovák Köztársaság által a magyar kedvezménytörvény módosításához kidolgozott jegyzék jogi elemzése](#)
- [Richard Jenkins: Az etnicitás újragondolása: identitás, kategorizáció és hatalom](#)

Horváth Réka: Az RMDSZ céljainak változása az elmúlt tizenkét év során

- Veress Emőd: A prefektusi tisztség az önkormányzati rendszerben és az alkotmánybírósági gyakorlatban
- Császár Melinda: A kedvezménytörvény megjelenítése a központi román sajtóban
- Kádár Magor: Az érem másik oldala: a státustörvény az erdélyi román köztudatban és a román nyelvű írott sajtóban

(c) Jakabffy Elemér Alapítvány, Media Index Egyesület 1999-2004
Impresszum | Médiaajánlat | Adatvédelmi záradék